Ulakbilge
Sosyal Bilimler Dergisi

Araştırma-İnceleme

TÜRKİYE'DE HABERLERİN GÜVENİLİRLİK SORUNU VE BASIN ÇALIŞANLARINA İLİŞKİN ÖZELEŞTİRİ BAĞLAMINDA BİR ARAŞTIRMA[1]

Nur Esra ATMACA[2]

1 Bu makale İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. Murat ÖZGEN danışmanlığında tamamlanan "Türkiye'de Dönüşen Gazetecilik Olgusu ve Basın Çalışanlarının Durumuna İlişkin Bir Alan Araştırması" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

2 Dr. esra2665(at)yahoo.com. ORCID: 0000-0002-3731-5642

Atmaca, Nur Esra. "Türkiye'de Haberlerin Güvenilirlik Sorunu ve Basın Çalışanlarına İlişkin Özeleştiri Bağlamında Bir Araştırma". ulakbilge, 36 (2019 Mayıs): s. 345-359. doi: 10.7816/ulakbilge-08-36-01

Öz

Haber alma özgürlüğünün temel sorunu sayılabilecek güvenilirlik, gazetecilik mesleğine ilişkin güncelliğini yitirmeyen bir eleştiri konusudur. Habere duyulan ihtiyaç azalmasa da gazetecilik mesleğinin prestij kaybı yapılan sayısız araştırmanın ortak sonucudur. Haberin üretildiği kurumların siyasal iktidar, reklamveren ve patron üçgeninde menfaat odaklı yayın politikası güven sorununu yaratan yegane tutumdur. Bu minvalde sadece Türkiye'de değil, dünya çapında üretilen haberlerin uydurma, yalan ya da çarpıtılmış olması okuyucunun/izleyicinin daha çok dikkatini çeken bir durum haline gelmiştir. Ancak tablonun, genel sıralamada Türkiye'nin medyasına en az güvenen ülke olduğu gerçeğini işaret etmesi, basın çalışanlarının bu ortamı nasıl değerlendirdiği sorusunu da akıllara getirmektedir. Bu çalışmada basın çalışanlarına yönelik belli başlı alan araştırmalarının sonuçları ve bu sonuçların ortak paydası ışığında kanıksanan basın ortamının özeleştirisi, 61 basın çalışanının katıldığı bir anketle ortaya çıkarılmıştır. Böylece, bir yandan Türkiye'deki basın ortamı gazetecilerin gözünden yansıtılmaya çalışılırken, diğer yandan da gazetecilik mesleğine ve medyaya ilişkin güvenilirlik olgusu, bu alanda yapılmış güncel araştırma sonuçları ve basın alanında yaşanan dönüşümler ışığında irdelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: güvenilirlik, gazetecilik, basın çalışanları, alan araştırması, kutuplaşma, dönüşüm, Türk basını

Makale Bilgisi
Geliş: 20 Şubat 2019 *Düzeltme: 13 Mart 2019* *Kabul: 10 Mayıs 2019*
DOI: 10.7816/ulakbilge-08-36-01

© 2019 ulakbilge. Bu makale Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND) 4.0 lisansı ile yayımlanmaktadır.

Giriş

Habere ulaşmada çeşitliliği artan mecralar ve buna bağlı olarak yaşanan veri zenginliğinin güvenilir haber alma özgürlüğünün garantisi olmadığı görünür bir gerçektir. Medyaya yönelik güven araştırmalarında ortaya çıkan sonuçlar dünya genelinde yaşanan güven erozyonunu işaret etmektedir. Kronolojik bir bakışla, küreselleşme ve neoliberal ekonomi politikalarının dünya genelinde hakimiyet kazanması sonucunda yaşanan kabuk değişiminin basın üzerinde bir dönüşüme neden olduğu görülmektedir. Türkiye özelinde, basında etik kodlara uyulmaması basının güvenilirliği tartışmalarını ileri bir aşamaya taşıyarak mesleki alanda bölünme ve kutuplaşmayla sonuçlanmıştır. Türkiye gündemini yıllarca meşgul eden Ergenekon, Balyoz vb. davalar bu sürecin miladı olarak gösterilebilir. Bu dönemde ivme kazanan ötekileştirme, genel anlamda medyanın 'yandaş', 'candaş', paralel' ve 'havuz' ifadeleriyle nitelendirilmesiyle sonuçlanmıştır. Toplum genelinde kabul gören bu yeni kavramlar Türkiye'de gazeteciliğin ahlaki dönüşümünün bir kanıtıdır. Bir basın kuruluşundan alınacak haberlerin niteliğini anlamak için bu tek kelimelik kavramlar yaygın olarak kullanılmaktadır. Nitekim, medya kuruluşlarının yayın politikaları bunların, sahiplik yapısı, faaliyet alanları ve siyasal iktidarla ilişkileri tarafından belirlenmektedir. Artık eskisi gibi daha çok okuyucu/izleyiciye ulaşmak ve daha çok satış/izlenme oranı elde etmek değil, 'siyasal iktidara yeten' yayıncılık ve bunun karşılığındaki ilişki/kazanç silsilesi Türkiye medyasında yeni bir formülasyon olarak dikkat çekmektedir. Bu durum 2000'li yıllardan itibaren medya mülkiyetinin yeni oluşturulma şekliyle açık olarak görünmektedir. Bu yeni yapılanma, haberi tek bir kaynaktan almamayı ve medya okuryazarlığını zorunlu kılmaktadır. Gözardı edilmemesi gereken, medyanın geniş kapsamlı bir ticari alan olduğu ve gazetecilerin de mesleklerini sözkonusu şartlarda sürdürmek durumunda olduğudur (Tılıç, 2003: 392). Ancak bu durum mesleğin doğasına aykırı olarak haberin taraflı sunulması anlamına gelmemelidir. Nitekim, "Etik kurallarının amacı, profesyonel meslek sahibi olan kişilerin kendi mesleklerine halk nezdinde güven kazandırması, toplumun değerlerine saygılı olması, toplumun çıkarlarını gözetmesi ve dürüst bir çalışma sergilemesini amaç edinmektedir" (Yeşil, 2014). Bu gerçekten hareketle, Türkiye'de medyanın durumu başlı başına bir inceleme konusudur. Bu çalışmada, güncel araştırma sonuçlarına göre medyasına en az güvenen ülke konumundaki Türkiye'de, bir yandan halkın görüşleriyle medyanın son durumu ortaya çıkarılırken diğer yandan basın çalışanlarının katılımıyla gerçekleştirilmiş önceki araştırmaların ortak paydası irdelenmiştir. Ancak gazetecilerin mevcut çalışma ortamlarına ilişkin kişisel görüşleri başlı başına önem taşımaktadır. Bu nedenle, Türkiye'de basının kendine özgü yapısını görünür kılmak ve mevcut çalışma ortamının bir özeleştirisi olması amacıyla, 61 basın çalışanının katıldığı bir alan araştırması gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler Türkiye'ye özgü olarak ifade edilebilecek bir gazetecilik modelini ortaya çıkarmıştır.

Türkiye'de Basın Algısı

Her ülke için basının doğuşu, ilerleyişi ve yapılanma süreçlerinin farklılığı sözkonusudur. Türkiye özelinde de basının karakteri ülkenin sosyo-kültürel ve siyasal özelliklerinden bağımsız düşünülemez. Bu yapısal farklılıklar sunulan haberlerin güvenilirliğinde, bir başka deyişle mesleki etik kodlara uyulmasında temel motivasyonları oluşturmaktadır. 1980'lerden itibaren dünya genelinde kendini gösteren neoliberal politikaların, adım adım medya mülkiyetinde alışılmadık değişimlere yol açtığı bilinmektedir. Bu süreçte dev holdinglerin basın alanına girmekte ısrarlı oluşlarını sadece basın özgürlüğü ve kamunun bilme hakkıyla açıklamanın yetersiz kalacağı açıktır. Dolayısıyla, "bu holdinglere ait medyanın yalnızca doğruyu söylemekle yetinmeyeceğini anlamak zor olmasa gerek" (Yapar Gönenç, 2003:445). Nitekim, küreselleşme ve yeni teknolojiler eşliğindeki değişim, basın meslek ilkelerinin sermaye lehine şekillenmesiyle kendini göstermiştir. Özellikle, 2000'li yılların ortalarından itibaren basın alanında yeni bir yapılanma kendini göstermiştir; siyasal iktidarla yakın ilişkiler içinde bulunan holdinglerin medyanın şekillendirilmesinde görevlendirildiği aleniyet kazanmış (bknz. Cumhuriyet, 2014: 1; Birgün, 2016: 5), üstlenilen rıza üretiminin basın ve ifade özgürlüğü adına neden olduğu bozulma kanıksanmıştır. Üzerinde durulması gereken ise, basının yapısal bozukluğunu işaret eden ve toplum genelinde bir medya kurumunu nitelemede kullanılan bir takım kapsamlı yeni nitelemelerin kazandığı boyut ve gösterdiği artıştır. Mesleğe ilişkin yaygın ifadeler halini alan bu yeni kavramlar, mesleki kutuplaşmanın göstergesidir. Osmanlı döneminde Anadolu basını- İstanbul basını; Demokrat Parti döneminde 'besleme basın' nitelemeleriyle kendini gösteren ayrışma ifadelerine Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde yenileri eklenerek kapsamı genişlemiştir. Bu durum gazetecilik mesleğinin toplum adına diğer tüm mesleklerden farklı bir görev taşıyan ahlaki kimliğinin, bir başka deyişle etik kodlarının, bozulması olarak ifade edilebilir. Oysa, etik kodların gazetecilik mesleğinin korunması amacıyla oluşturulduğu bilinmektedir (Alemdar, 1999: 253). Bu etik kodların temelinde doğruluk, tarafsızlık, haberin yorumdan ayrılmış olması, kişilerin hak ve özgürlüklerine saygı gibi yükümlülükler yeralmaktadır. Doğru bilgiyi sağlama yükümlülüğü ise vazgeçilmezdir ve tüm gazetecilik etiği kodları her koşulda gerçeğin aktarılmasına dayanır (Alankuş, 2005:69).

Diğer taraftan, Ergenekon/Balyoz davalarının başladığı 2007 yılı Türk basınında kutuplaşmanın miladı olarak gösterilebilir. Bu dönemde Türk basının net olarak ikiye ayrıldığı ve etik kodların baştan aşağıya ihlallerinin arşivlerde açık şekilde yeraldığı 'gazetecilik yöntemi' bu çalışmada üzerinde durulan ve gözönüne çıkarılan bir olgudur. Basının bu yapısal bozukluğu, toplumun her kesimi tarafından, bir gazete ya da

gazetecinin tek kelimelik kavramlarla ifade edilir hale geldiği dönemi başlatmıştır. Gazetecilik mesleğinin temel prensipleriyle kökten çelişen o tanımları örneklerle ele almak dönüşümü ifade etmek açısından faydalı olacaktır.

Yandaş Medya

1980'lerde medya dışı sermayenin girişiyle medya patronu-siyasi iktidar ilişkileri yeni bir evreyi başlatmıştır. Adeta terazinin iki kefesi gibi bir tarafta şirket karlılığı diğer tarafta basının kamusal sorumluluğu durduğunda medyanın kendine kazanç sağlayan siyasi gücün yanında konumlanması 'yandaş medya' tanımının doğmasını sağlayan en önemli değişken olmuştur. Belki de siyasi geçmişimizde tek başına iktidar gücünü bu denli uzun süre elinde bulunduran başka bir hükümete rastlanmadığından, 'yandaş' tanımlamasının Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı ile geniş bir kapsamda başladığı ve sürdüğü açıkça görülmektedir.

Devletin kaynaklarıyla finanse edilen ve yayın politikasını siyasal iktidarla ilişkisi doğrultusunda yönlendiren basın kuruluşlarını nitelemekte kullanılan yandaş medya ifadesinin yurtdışında bir kullanımı olup olmadığı Hürriyet gazetesinde yayınlanan bir röportajın da konusu olmuştur. ABD'nin prestijli gazetecilik fakültelerinden birine sahip olan New York'taki Columbia Üniversitesi'nin Rektörü Lee C. Bollinger'in bu yöndeki soruya cevabı şöyle olmuştur: *Bu tanımı Türkiye'de kullandığınız anlamıyla ABD'de kullanamazsınız. Türkiye için bu tanım kullanıldığında hükümetin kontrol ettiği medyaya atıfta bulunuluyorsa, böyle bir şey ABD'de yok. Ancak eğer aynı tanımı hükümeti kendi inisiyatifiyle, ideolojik yakınlık nedeniyle destekleyen medya kastediliyorsa, ABD'de bu kategoriye giren medya kuruluşları elbette var... Bir ülkede medya-siyaset ilişkisindeki bıçak sırtı denge, o toplumun demokrasi pratiğinin ilerlediği yöne göre kuruluyor* (Çamlıbel, 2013).

Havuz Medyası

Havuz medyadı, devlet bankalarından alınan krediler ve kamu ihalelerinin yanısıra özel olarak siyasal iktidarın teşvik ve yönlendirmesiyle oluşturulan yeni sahiplik ve yapılanma modelini nitelemekte kullanılmaktadır (bknz. Uğur, 2016: 5, Yılmaz, 2014:21). Özellikle son 10 yıldır dikkat çekici şekile siyasal iktidara yakın işadamlarından kamu ihaleleri karşılığında para toplanarak gazete ve televizyon kanalları seçilen işadamlarına satın aldırılmış ve böylece siyasi iktidar kendi medyasını oluşturmuştur. 17-25 Aralık yolsuzluk soruşturmalarının ardından, işadamları ile havuz medyasının oluşturulması esnasında yaşanan diyaloglar telefon kayıtlarıyla günyüzüne çıkmıştır (Cumhuriyet, 2014: 1, Dündar, 2014: 9). Kongar'ın ifadesiyle ise, "…Her mesleğin riski vardır... Dünyada ve ülkemizde medya mensuplarının riskleri ise çok yüksektir... 'Havuz medyasında' ise risk sıfır!" (Kongar, 2014).

Candaş / Yoldaş Medya

Candaş/Yoldaş medya, "Yandaş medya" tanımına karşıt bir kavram ihtiyacı üzerine bu alandaki eksikliği giderme amacıyla gündeme getirilmiştir. Basındaki bölünmüşlüğün somut göstergelerinden olan bu kategorizasyona dair örnek kullanımlar Sabah gazetesinde yayınlanmış köşe yazılarından verilebilir. Oğuz Karamuk'un köşe yazısında şu ifadeler yeralmıştır; "Doğan ve eski Doğan medyasında -ki bu medyaya CHP lideriyle yakınlıkları yüzünden 'Candaş' da deniliyor düpedüz ırkçılık boyutuna varan haberler işleniyor" (28 Ağustos 2012). Sonuç itibariyle, candaş/yoldaş medya ifadesinin kullanımı yaygın ve uzun ömürlü olmamıştır. Bunun nedeni, 'yandaş' olarak tanımlanan medya kuruluşlarının ağırlıkta olmasıyla açıklanabilir.

Paralel Medya

Paralel medya, 17/25 Aralık 2013 yolsuzluk soruşturması ve 15 Temmuz 2016 darbe girişimi arasında Fetullah Gülen Cemaati bağlantılı medya grubunu nitelemekte kullanılmıştır. Sözkonusu medya kuruluşları önce dijital platformlardan çıkarılmış sonra kayyum atanmış ve kapatılmıştır. Dolayısıyla bu niteleme kullanımdan kalkmıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi - Cemaat çatışması başlamadan önceki süreçte ise, Cemaat bağlantılı medya kuruluşlarında çalışanlar TRT kanallarına yerleştirilmiştir. Yaşanan yoğun kadrolaştırma 15 Temmuz sonrası temizlenmeye çalışılmıştır. Bu sürece dair haberler ise, yayın kuruluşlarının siyasal iktidara yakınlığına bağlı olarak, 'TRT'de cemaat temizliği' ya da "TRT'de paralel temizliği' olarak ifade edilmiştir (bknz. Yeniakit, 2017; Sözcü, 2017; Ulusal, 2017).

Türkiye'de Basın Ortamı

Mevcut basın ortamına bakıldığında, "elde edilebilen bilgiler, Türkiye'de medya sahipliğinin kâr etme amacına değil, güç edinme amacına yönelik olduğunu göstermektedir (Ünlüer, 2006:8). Bu kapsamda basının halk nazarındaki konumunun mesleki anlamda birinci sırada olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Tabloya netlik kazandıracak rasyonel veriler bu kapsamda yapılagelen kapsamlı uluslararası araştırmalarla ortaya çıkmaktadır.

Reuters Gazetecilik Çalışma Enstitüsünün 37 ülkeyi kapsayan Dijital Haber Raporu 2018 sonuçlarına göre, Türkiye medyaya güven sıralamasında 36 ülke arasında 28. sıradadır. Aynı araştırma raporu kapsamında yöneltilen "Geçtiğimiz hafta içinde tamamen uydurma (yalan) habere rastladınız mı?" sorusuna verilen yüzde 49'luk evet cevabıyla Türkiye, haberin dezenformasyonunda tüm ülkeler arasında 1. olmuştur. Buradan, halkın

medyadan aldığı haberlerin yarısına güvenmediği, bir başka deyişle, medyadan alınan haberlerin yarısının yalan olduğunun düşünüldüğü sonucu çıkmaktadır. Küresel bir iletişim firması olan Edelman tarafından 28 ülkeyi kapsayan Edelman Güven Barometresi Dünya Raporu 2018 verilerinde ise, dünya genelinde medyaya güven düşüş eğilimini göstermektedir. Söz konusu araştırmada, her yıl birkaç puanlık artış dikkat çekse de, üst üste 5 yıl medyasına en az güvenen ülke (2019'da Rusya'nın ardından sondan ikincidir) Türkiye olmuştur. Bu sonuç, Türkiye'de basın ve toplum adına kopuk bir ilişkiye işaret etmektedir. Bu durumu, Kadir Has Üniversitesi tarafından her yıl gerçekleştirilen "Türkiye Sosyal-Siyasal Eğilimler Araştırması" 2018 verileri de desteklemektedir; medya yüzde 39,1'lik oranla yine toplumun gözünde en az güvenilen kurumdur. Aynı araştırmanın 2017 ve 2016 verileri de benzer sonuçlarla güvensizliği işaret etmiştir (Türkiye Sosyal-Siyasal Eğilimler Araştırması, 2018). Söz konusu veriler ışığında, toplum nazarında güven kaybının önem taşımaması, genel olarak basının gücünü toplumdan almadığını ya da toplum adına görev yapmadığını göstermektedir. Dolayısıyla, gazetecilerin mevcut tabloyu nasıl değerlendirdiği başlı başına önem taşımaktadır. Ancak, Türkiye'de 1995-2015 yılları arasında basın çalışanlarına yönelik yapılmış 5 ayrı araştırmanın ortaya koyduğu ortak sonuçlar, taraflı habercilik, yolsuzluk haberlerinin yapılamaması, sansür ve otosansürün kanıksandığını göstermektedir (Tılıç, 1998, 2003; Arsan, 2012). Oysa, Türk basınınından beklenen hayati ihtiyaç, medya patronunun ticari ilişkileri neyi gerektirirse gerektirsin, gazetecinin mesleğin gerektirdiği ahlaki tutumu, gerçeği ortaya çıkararak gösterebilmesidir.

3. Basın Çalışanlarının Özeleştirisi

Demokratik bir toplumun ihtiyacı olan basının, kendi kendini sorgulaması ve denetlemesi gerekliliği açıktır. Bu düşünceden hareketle, basın çalışanlarının durumuna ilişkin alan araştırmasının amacı, gazetecilerin özeleştirisini ortaya çıkarmaktır. 61 gazetecinin katıldığı ve 16 sorudan oluşan Basın Çalışanlarına İlişkin Özeleştiri Bağlamında Bir Araştırma'nın odak noktası, önceki anketlerle basın çalışanları tarafından yaygınlığı kabul edilmiş otosansür ve hangi haberlerin bu kapsama girdiği sorularını tekrarlamak değildir. Amaç, gazeteciliğin yapıldığı ortam, çalışma şartları, mesleki memnuniyet düzeyi ve meslek grubuna dair eleştirileri ortaya çıkarmaktır. Elde edilen sonuçlar, Türkiye'de basının karakteri ve geleceği hakkında ipuçları sunması bakımından önem taşımaktadır.

Amaç ve Yöntem

Çalışma kapsamında, özellikle sahada uzun yıllar mesleki tecrübeye sahip 170 basın çalışanına anket linkini ve içeriğini anlatan e-mail ve SMS gönderilmiştir. Geri dönüş yapan 70'e yakın kişiden 61'i ankete katılmıştır. Likert ölçeğiyle derecelendirme sorularından oluşan ankette cevaplar online anket sisteminde toplanarak raporlanmıştır. Anket içeriği, önerme cümleleri ve sorular şeklinde oluşturulmuştur. Ankette, Türkiye'de gazetecilerin karşı karşıya olduğu düşünülen sorunları nasıl gördükleri 'kesinlikle katılıyorum, katılıyorum, fikrim yok, katılmıyorum, hiç katılmıyorum' seçeneklerinden tercih yaparak işaretlemeleri istenmiştir. Ekim 2015- Mart 2016 tarihleri arasında açık tutulan ankete katılanların 41'i erkek, 20'si kadındır.

Cumhuriyet, Sabah, Zaman, Milliyet, Habertürk ve Yurt gazeteleri ile, NTV, CNNTürk, ATV, A Haber, KanalTürk TV, TRT, TGRT, Kanal 7, TV Net, Samanyolu TV, Irmak TV, Kanal B, FOX TV, Kanal D, Habertürk TV, Sky News Arabia, Show TV, Marketting Türkiye, Doğan Haber Ajansı, İhlas Haber Ajansı ve Anadolu Ajansı'ndan basın çalışanları araştırmaya katılmayı kabul etmiştir.

3.2. Grafiklerle Sonuçlar

Grafik- 3.1. Ankete katılan 61 kişiden, 41'i erkek 20'si kadındır.

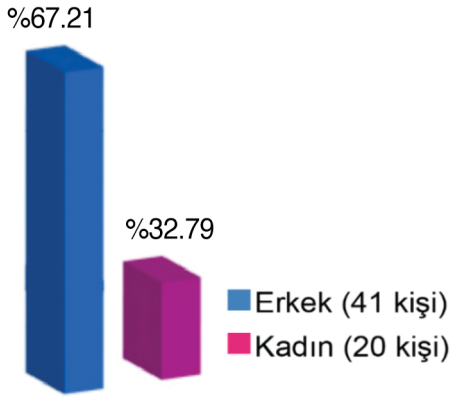

Grafik-3.2. Katılımcıların çalıştıkları kurumlardaki görev dağılımı

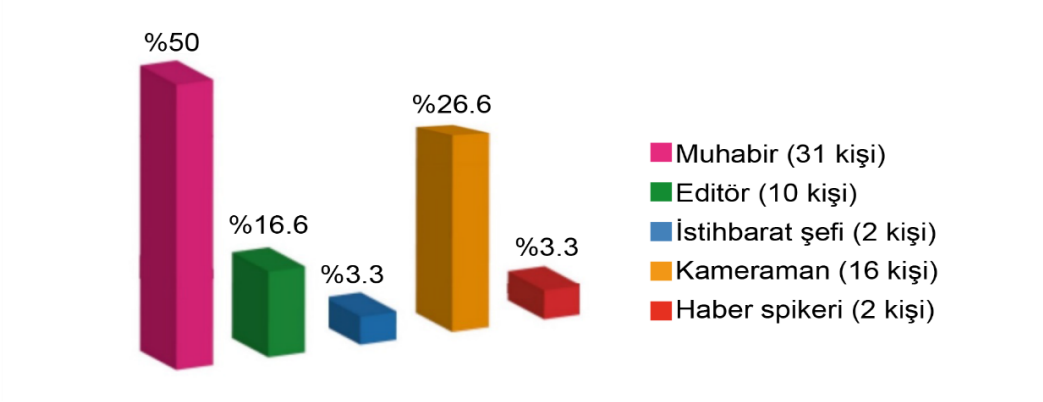

Anket katılımcıları özellikle sahada tecrübeli isimlerden seçilmiştir; yüzde 50'si (31 kişi) halen muhabir olarak görev yapan, yüzde 16,6'sı (10 kişi) televizyon ve gazete editörü, yüzde 3,3'ü (2 kişi) istihbarat şefi, yüzde 26,6'sı kameraman (16 kişi), yüzde 3,3'ü (2 kişi) haber spikeri olarak görev yapan gazetecilerden oluşmaktadır.

Grafik- 3.3. Kaç yıldır gazetecilik yapıyorsunuz?

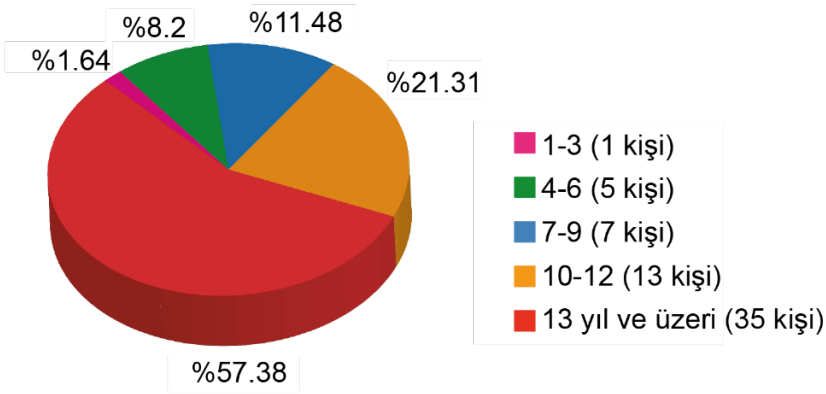

Ankete katılan gazetecilerin toplamda **yüzde 78'i, 10 yıl ve üzeri tecrübeye sahiptir**.

Grafik- 3.4. Gazetecilik mesleğini ilgimi çektiği için isteyerek tercih ettim.

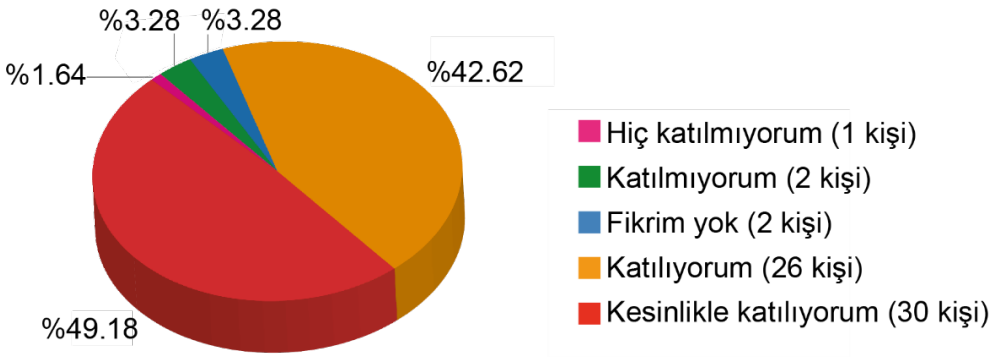

Katılımcıların yüzde 49'u (30 kişi) kesinlikle katılıyorum cevabını seçerek, yüzde 42.62'si (26 kişi) katılıyorum seçeneğini işaretleyerek mesleği kendi istekleriyle seçtiklerini göstermiştir. Hiç katılmıyorum cevabı veren ise sadece bir kişidir. **Katılımcıların yüzde 91'i mesleklerini kendi istekleriyle tercih etmiştir.**

Grafik- 3.5. Mesleğe başladığım ilk günden bugüne çalışma şartları (özlük hakları vb.) iyiye gidiyor.

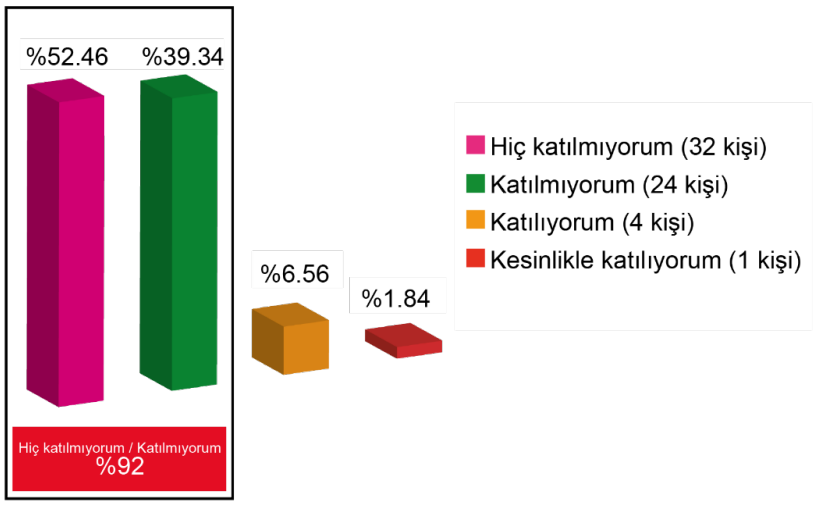

Gazeteciler, mesleğe başladıkları ilk günden bugüne çalışma şartları, kanuni düzenlemeler, özlük hakları vb. alanlarda memnun mu? Basın çalışanlarının yüzde 52.46'sı hiç katılmıyorum cevabıyla net bir durum tespiti yapmıştır. Yüzde 39.34'ü de katılmıyorum cevabıyla bu görüşü desteklemektedir. Sonuç olarak, **basın çalışanlarının yüzde 92'sinin ortak görüşü, çalışma şartlarının sözkonusu haklar kapsamında iyiye gitmediği yönündedir.** Bu noktada, gazetecilerin özlük ve sendikal hakları için gerekli sorumluluğu göstermediklerini hatırlamak gerekir. Türk basını için mesleki dayanışma eksikliği uzun yıllardır dile getirilmektedir (Güreli, 1999:17).

Grafik- 3.6. Son yıllarda haber üzerinde siyasi iktidar baskısı arttı.

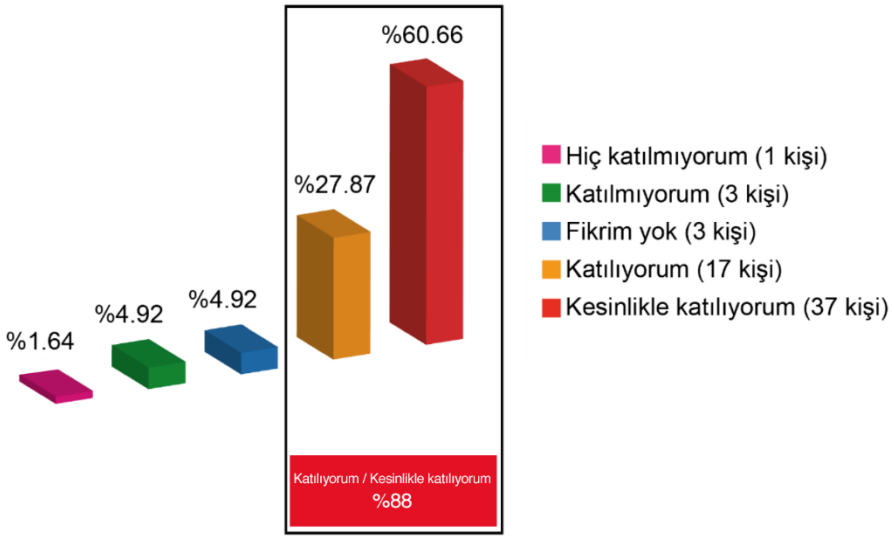

Son yıllarda haber üzerindeki siyasi iktidar baskısı arttı' önergesi, çoğunluğun ortak görüşünü öne çıkarmıştır. Yüzde 60'lık bir oranla kesinlikle katılıyorum, yüzde 27.87'lik oranla katılıyorum cevabı verilmiştir.

Dolayısıyla, **basın çalışanlarının yüzde 88'i siyasal iktidarın baskısının arttığını belirtmektedir.** Haberler üzerinde siyasi iktidar baskısı hissetmediğini söyleyenlerin oranı ise yüzde 6'dır (4 kişi). **Veriler, Türkiye'de basın ortamının siyasal iktidarın etkisinde olduğunu göstermiştir.**

Grafik- 3.7. Her haberi özgürce işleyip yayınlayabiliyoruz.

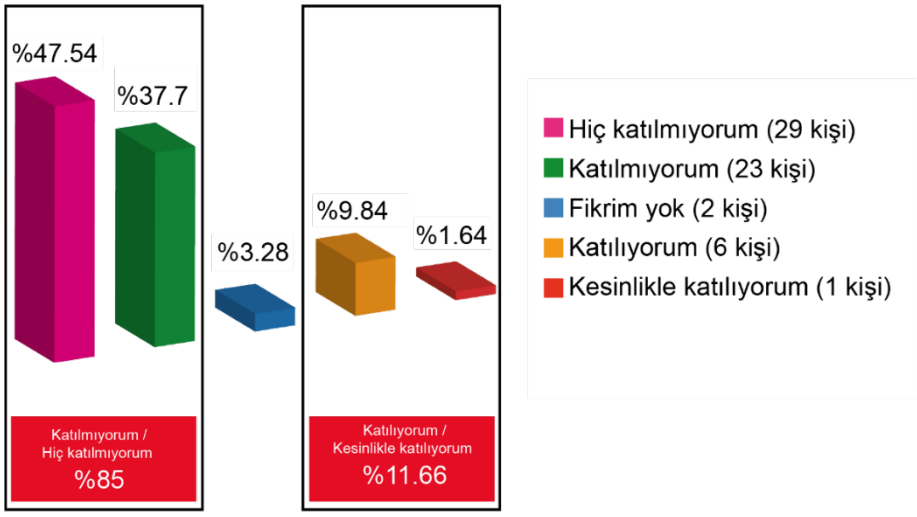

Bir önceki önergeyi açmak amacıyla yöneltilen 'Her haberi özgürce işleyip yayınlayabiliyoruz' görüşüne katılımcıların yüzde 85'inin hiç katılmıyorum/ katılmıyorum cevabını vermesi, Türkiye'de basın özgürlüğünün kapsamı konusunda net bir sonuç ortaya koymaktadır.

Grafik- 3.8. Haberler olması gerektiğinden farklı yayınlanıyor.

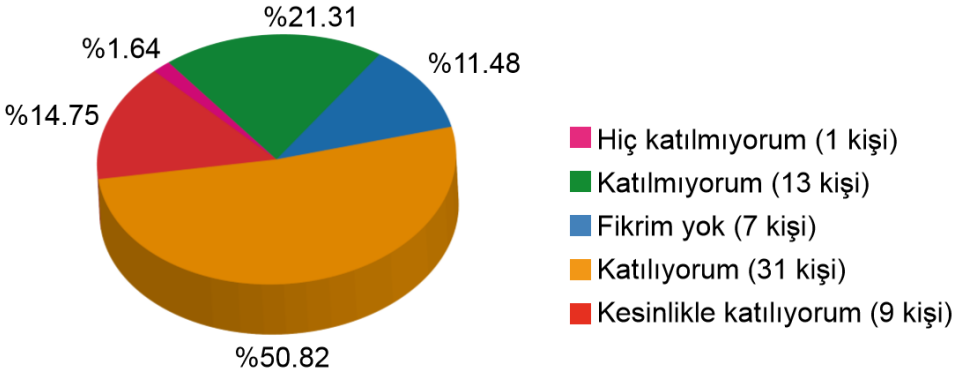

Soruyu bu kez daha farklı ifade edersek, haberlerin olması gerektiğinden farklı şekilde yayınlandığını düşünenler ne oranda? Bu önermeye hiç katılmayan sadece bir gazeteci çıkmıştır. Katılmıyorum cevabı verenlerin oranı ise yüzde 21.31 olmuştur. Gazetecilerin yüzde 11.48'i fikrim yok demeyi tercih ederken, **katılımcıların toplamda yüzde 65'i (40 kişi) kesinlikle katılıyorum/ katılıyorum cevabıyla haberlerin olması gerektiğinden farklı yayınlandığını kabul etmektedir.**

Şekil- 3.9. Türkiye'de gazeteciler meslek etiğine sahip çıkıyor.

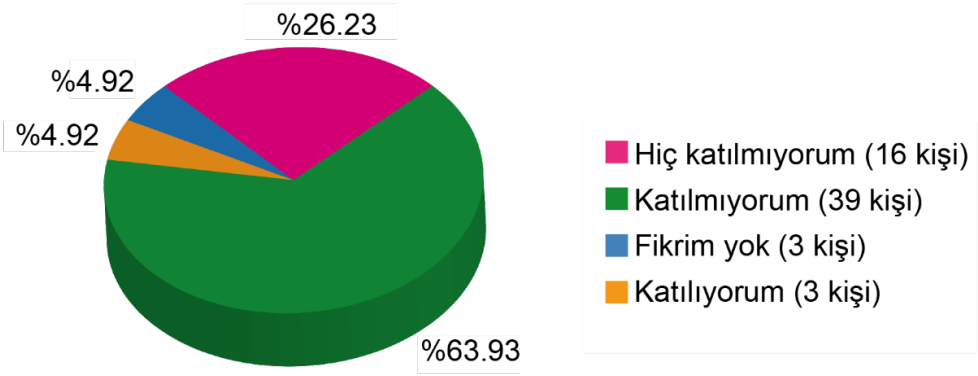

Meslek etiği, basın tarihinin değişmeyen eleştiri konusudur. Ankette bu soruya kesinlikle katılıyorum cevabı veren gazeteci olmaması, meslek etiği algısının tehlikeli bir aşamaya geldiğini göstermektedir. **Gazetecilerin yüzde 90'ına göre Türkiye'de gazeteciler meslek etiğine sahip çıkmamaktadır.**

Grafik- 3.10. Gazeteciler arasındaki kutuplaşma basın sektörüne zarar veriyor

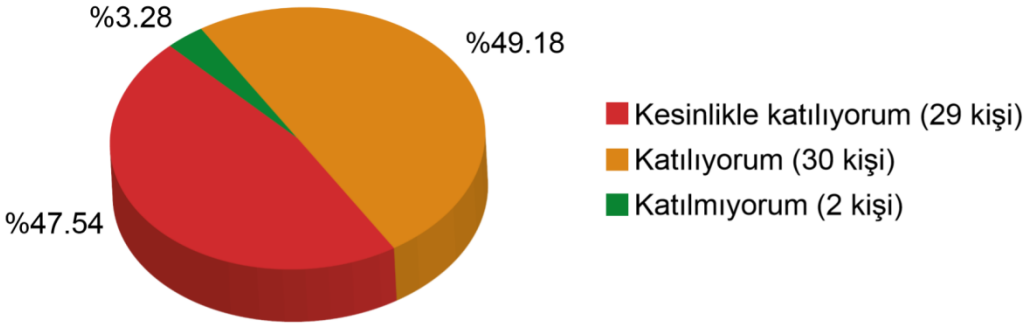

Özellikle son 15 yılda literatüre giren havuz, paralel, yandaş, candaş gibi nitelemeler basın ortamında bir ayrıştırmayı işaret etmektedir. Dolayısıyla, 'Gazeteciler arasındaki kutuplaşma basın sektörüne zarar veriyor' önergesine '**hiç katılmıyorum' cevabı veren gazeteci olmaması şaşırtıcı değildir**. Katılmıyorum cevabı veren sadece 2 kişidir. **Katılımcıların yüzde 96,7'si, gazeteciler arasındaki kutuplaşmanın basın sektörüne zarar verdiği görüşündedir.** Bir başka deyişle bu sonuç, Türk basınında haberlerin iki zıt bakış açısıyla sunulduğunun kanıtıdır. Diğer taraftan, mevcut medya sahipliği yapısında muhalif medyanın sadece bağımsız birkaç gazete ve televizyondan ibaret olduğunu hatırlamak faydalı olacaktır.

Grafik- 3.11. Gazeteciliğin toplumdaki itibarı azaldı.

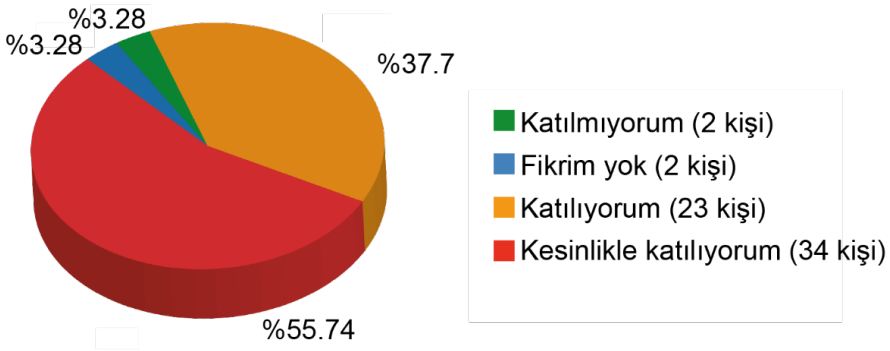

Gazeteciler, halkın mesleklerine bakışını nasıl değerlendiriliyor? Katılımcılar arasında sadece iki gazeteci gazeteciliğin toplumdaki itibarının azalmadığını düşünmektedir. Sözkonusu itibar kaybı bir başka deyişle güven azalması yüzde 55.74'le 'kesinlikle katılıyorum', yüzde 37,7 oranında 'katılıyorum' cevabı verilerek onaylanmıştır. **Sonuç olarak gazeteciler yüzde 92'lik bir oranla itibar kaybı yaşadıklarında hemfikirdir.**

Grafik- 3.12. Mesleğe en çok adam kayırma zarar veriyor.

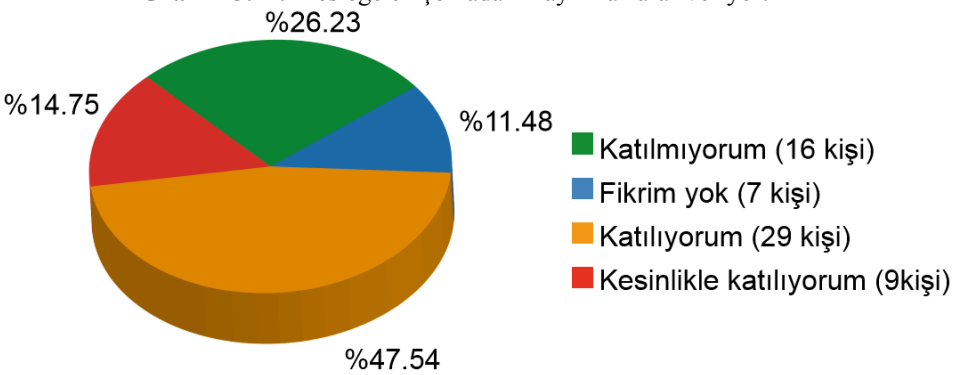

Gazetecilere adam kayırmanın, mesleğe ne oranda zarar verdiği de sorulmuştur. Adam kayırma hiç yok diyen çıkmazken, katılımcıların sadece yüzde 26.23'ü bu önergeye katılmadığını belirtmiştir. **Ancak çoğunluk yüzde 62'lik oranla adam kayırmanın mesleğe zarar veren unsurlardan biri olduğunu kabul etmektedir.**

Grafik- 3.13. Yeniden bir tercih yapacak olsam gazeteciliği seçerim.

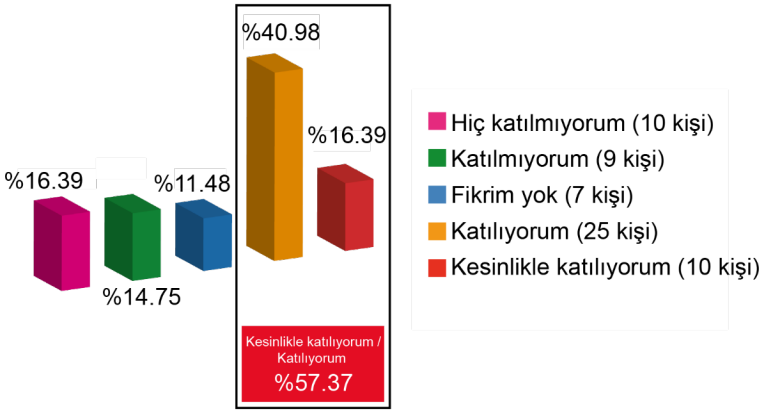

Çoğunluğu, mesleği isteyerek tercih eden gazeteciler, yeniden bir tercih şansları olsa yine mesleklerini seçerler mi? Cevaplara göre, mevcut basın ortamında gazetecilerin sadece yüzde 31'i gazeteciliği seçtiğine pişman görünmektedir. Ancak, basın çalışanlarının yüzde 40.98'i en yüksek cevap oranıyla katılıyorum ve yüzde 16.39'u kesinlikle katılıyorum demiştir. **Sonuç itibariyle, gazetecilerin yüzde 57.37'si gazeteciliği mevcut koşullarda sürdürmeye değer bulmaktadır.**

Grafik- 3.14. Gazetecilik eleştirel vasfından uzaklaştı.

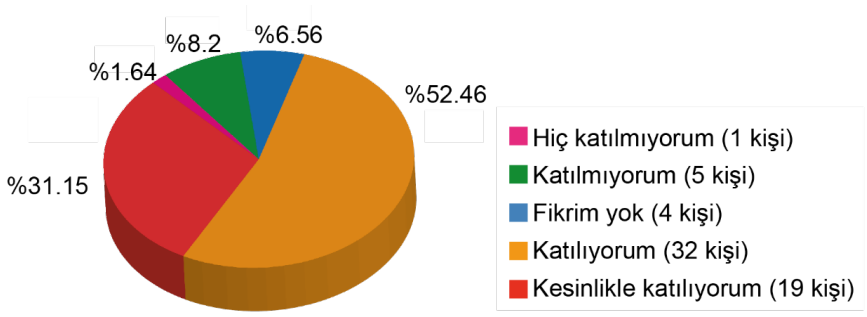

Siyasal iktidar baskısı ve işsiz kalma korkusu olmadan haber yapabilmek demokrasinin temel şartıdır. Dolayısıyla sağlıklı bir yapının sorgulayan, araştıran ve eleştiren bir basına ihtiyacı vardır. Peki gazetecilik Türkiye'de bu önemli gücünü, eleştirel vasfını kullananabilmekte midir? **Katılımcıların yüzde 83'ü katılıyorum/ kesinlikle katılıyorum cevabıyla, gazeteciliğin eleştirel vasfından uzaklaştığını kabul etmiştir.** Bu sonuç, toplumsal gelişme ve demokrasi kültürü adına olumsuz bir ortamı göstermektedir.

Grafik- 3.15. Görev başında yaşanan / yaşanabilecek iş kazalarına karşı çalıştığım kurum her türlü ekipmanı (gaz maskesi vb.) eksiksiz karşılar.

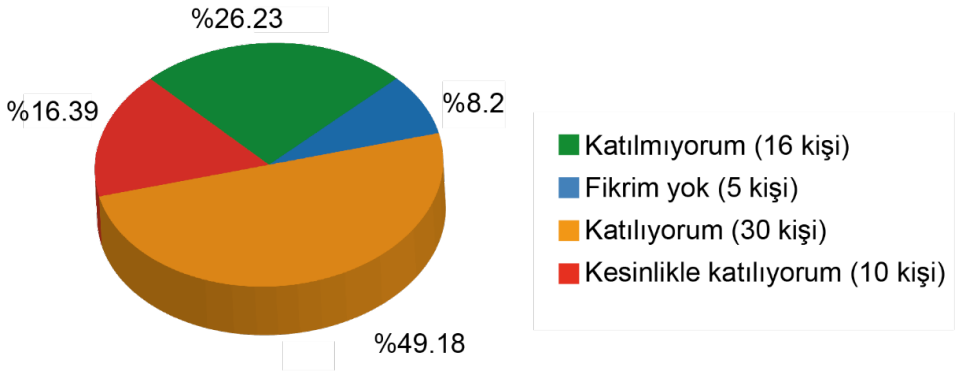

Amerika'da her yıl meslekler üzerinde yapılan bir araştırmaya göre gazetecilik yıllardır en kötü meslekler listesinin ilk sıralarında yeralmaktadır. 200 iş kolu üzerinde fiziksel yeterlilik, gelir, stres, çalışma ortamı, işe alınma durumu kriterleriyle 2017 yılında dünyanın en kötü mesleği çıkan gazetecilik, 2018 ve 2019 yılında en kötü meslekler sıralamasında 3. olmuştur.

Diğer taraftan, gazetecilerin mesleki riski sadece iş kazalarını ve ağır çalışma koşullarını değil, saldırı ve cinayetleri de kapsamaktadır. Gazeteciliğin taşıdığı güvenlik riski ve tehlikeler birçok meslekten farklıdır. Ancak her koşulda görev yapan gazetecilerin önemli bir kısmı hayati önem taşıyan ekipmanlardan yoksun çalışmak zorunda bırakılmaktadır.

Yöneticilerin bu tavrı ankette yüzde 26.23'lük bir oranda göreve giden gazeteciye değer verilmediği sonucunu çıkarmıştır. Ankete katılan 5 katılımcı ise, fikir beyan etmemiştir. Sözkonusu koşullarda çalıştığı kurumun tam desteğini alanların, yani 'kesinlikle katılıyorum' cevabını verenlerin oranı yüzde 16.36'dur. 'Katılıyorum' diyenler ise yüzde 49.18'dir. **Sonuç olarak, hayati risk taşımasına karşın –yüzde yüz olması gerekirken- göreve giden gazetecilerin sadece yüzde 65'ine gerekli ekipman sağlanmaktadır.**

Grafik-3.16. Türkiye'de gazetecilik mesleği için gerekli yeterliliğin aranmaması profesyonelliğe zarar veriyor.

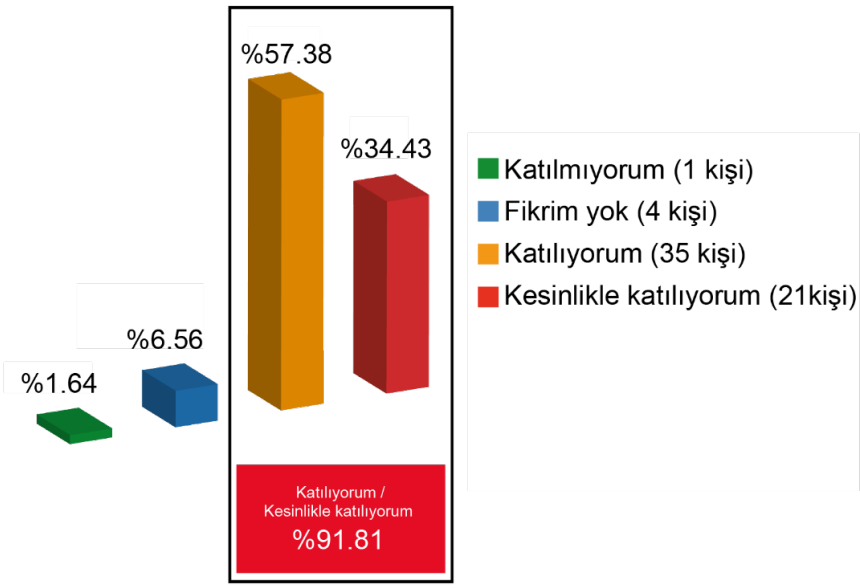

Türkiye'de isteyen herkesin gazetecilik yapabiliyor olması, ifade özgürlüğü temelinde olumlu değerlendirilebilir. Ancak, gazetecilik mesleğinin çekiciliği, eğitim ve donanım bakımından yetersiz olan pek çok gencin düşük ücretle çalışmaya razı olduğu bir basın ortamı yaratmaktadır (Atılgan, 1991:58). Nitekim, gazetecilik mesleğine muhabirlikten istihbarat şefliğine, kameramanlıktan editörlüğe hatta yayın yönetmenliğine liyakat dışında faktörlerde gelinebilmesi Türkiye gibi yüksek bağlamlı kültürlerde sıkça görülen bir özelliktir.

Anket sonucuna göre, yeterli eğitim ve donanıma sahip olmayanların basın çalışanı olarak görev yapılabilmesi gazeteciler açısından önemli bir sorun olarak görülmektedir**.** Katılımcılar arasında, 'Türkiye'de gazetecilik mesleği için gerekli yeterliliğin aranmaması profesyonelliğe zarar veriyor' önergesine, hiç katılmıyorum cevabı veren gazeteci olmaması rahatsızlığı açık şekilde ortaya koymaktadır. Basın çalışanlarının yüzde 91.81'i gazetecilik mesleği için yeterli donanıma sahip olmayanların mesleğe zarar verdiği görüşündedir.

Grafik-3.17. Türk basınını batı medyasından ayıran en önemli fark siyasi iktidarın baskısıdır.

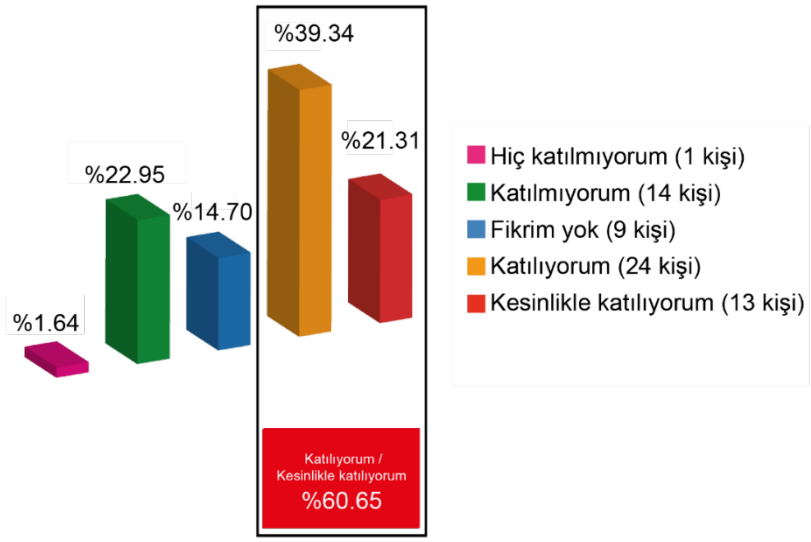

Batıda, basının siyasetçi ve bürokratlara yönelik birçok yolsuzluk ve sansasyonel olayları gündeme getirebiliyor olduğunu görmek, akla Türkiye'deki siyasi iktidar baskısının bu ayrımdaki payı nedir sorusunu getirmektedir. Ancak son zamanlarda batı ülkelerinde de (Trump- ABD basını) medyanın siyasal ya da ekonomik çıkarlar ekseninde genel bir güven kaybı içinde olduğu gözardı edilmemelidir. Yine de bir karşılaştırma yapmak amacıyla yöneltilen 'Türk medyasını batı medyasından ayıran en önemli fark siyasi iktidar baskısıdır' önergesine, hiç katılmıyorum cevabı veren sadece bir kişi olmuştur. Kesinlikle katılıyorum/ katılıyorum cevabını veren gazeteciler, yüzde 60'lık oranla Türkiye'de siyasal iktidarın batı ülkelerine göre daha baskıcı olduğunu onaylamaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Türkiye'de basın çalışanlarına yönelik tüm araştırmaların ortak sonucu, otosansürün içselleştirilmesi, hükümet ve onunla işbirliği içinde olanlara dair eleştirel haberler yapılamamasıdır. Aynı araştırma sonuçlarında meslek ilkelerine aykırı bu uygulamaların çözümü olarak iş güvencesinin sağlanması gösterilmiştir. (Tılıç, 2003:406) Bu sonuçlarda elbette 1980 sonrasında dünya genelinde basın mülkiyetinde neoliberal politikalarla yaşanan evrensel bir değerler dönüşümü etkili olmuştur. Ancak Türk medyasının konjonktürel yatkınlığını özellikle gözönünde bulundurmak gerekmektedir. Ergenekon davaları (2007- 2016) ve Adalet ve Kalkınma Partisi- Gülen Cemaati çatışmasından (2014), 15 Temmuz darbe girişimiyle FETÖ'ye evrilen tüm süreç, basında kutuplaşmanın miladı olması bakımından belirleyici görülmektedir. Her koşulda siyasal iktidarın yanında konumlanan ve Türk basının çoğunluğunu oluşturan, son 10-15 yılın ürünü yeni medya mülkiyetinin siyasi iktidar ve patron arasındaki dengeyi korurken, halk adına görev yapamayacağı dolayısıyla da güven kazanamayacağı açıktır. Basına yönelik, yaygın kullanıma geçmiş yandaş, havuz, paralel, candaş vb. yeni kavramlar etik kodlardaki bozulmanın aleniyet kazanmış göstergeleri olarak ortadadır.

Bu çalışmada, medya patronu ve siyasal iktidar baskısı altında yön alan gazetecilerin mesleklerine yönelik eleştirileri nasıl değerlendirdiği ve bu ortamın mesleki memnuniyetlerini nasıl etkilediği ele alınmıştır. Sonuç olarak, Türk basınının özeleştirisi, gazeteciliğin kimliği ve geleceği açısından önemli bir gösterge olması amacıyla ön plana çıkarılmıştır.

Anket linkinin 170 basın çalışanına gönderilmesine karşın, 61 basın çalışanının katılımı, araştırma açısından başlı başına önemli bir sonucu işaret etmektedir. Bu durum, 'neden gazeteciler değişim için bir irade göstermiyor' sorusuna cevap niteliği taşımaktadır. Anket verilerine göre katılımcı profili dikkate alındığında yüzde 78'i, 10 yıl ve üzeri tecrübeye sahiptir ve yüzde 91'lik oranla katılımcılar mesleği isteyerek tercih etmiştir. Gazetecilik mesleği için geçerli tüm etik kodlara aykırı olarak katılımcıların yüzde 85'i, haber yaparken özgür olmadıklarını kabul etmişlerdir. Nitekim bu durum, Türkiye'nin 2018 Dünya Basın Özgürlüğü Endeksi Raporu'nda 180 ülke arasında 157. sırada (BBC, 2018; Sözcü, 2018:1) olmasını teyit etmektedir. Uluslararası Sınır Tanımayan Gazeteciler (RSF) Örgütü'nün verilerine göre, Türk basını son 13 yılda 58 basamak gerilemiştir.

Anket katılımcılarının neredeyse tamamının (61 kişiden 59'u) Türkiye'de kutuplaşmış, başka bir deyişle kamplaşmış bir basın ortamına sahip olduğunu kabul etmesi, gazetecilerin bir yandan kendi içlerindeki kopukluğu diğer yandan haberlere ve olaylara iki zıt bakışı ortaya koyması bakımından endişe vericidir.

Gazetecilerin meslek etiğine sahip çıkmadığı (yüzde 90), gazeteciliğin eleştirel vasfından uzaklaştığı (yüzde 82), mesleki anlamda gerekli yeterliliğin aranmadığı (yüzde 91), çalışma şartlarının gün geçtikçe olumsuzlaştığı (yüzde 91) adam kayırmanın basın alanında bir sorun olarak dikkat çektiği (yüzde 62), siyasal iktidarın baskısının batıdan daha fazla olarak görüldüğü (yüzde 60), özetle mesleğin doğasıyla çelişen bir basın ortamı ortaya çıkmıştır.

Araştırmada basın çalışanları tarafından tastiklenen kutuplaşmış, siyasi iktidar baskısı altında ve mesleki dayanışmanın zayıf olduğu bir basın ortamına rağmen, katılımcılar yüzde 57'lik bir oranla yeniden bir tercih yapılsa yine gazeteciliği seçeceklerini belirtmişlerdir. Türk basınının kendine özgü bu gerçeği, gazeteciliğin 'öyle de böyle de' yapılabilir bir meslek olduğunu ortaya koymaktadır. Bu basında olması gereken ilkesel değerlerin değil, çıkarların hakimiyetini göstermektedir. Bu veriler ışığında, Türkiye'de mesleğin doğasıyla çelişen bir basın ortamı olduğu bizzat gazeteciler tarafından kabul edilmiş bir sonuçtur.

Kaynaklar

Alankuş, S. (Der). Medya, Etik ve Hukuk, 2.bs., IPS İletişim Vakfı Yayınları 2005, İstanbul, s. 69. 25 Mayıs 2018 tarihinde http://bianet.org/system/uploads/1/files/attachments/000/001/517/original/etik_hukuk.pdf?1447151242 adresinden alındı.

Alemdar, K. (1999).*Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar.* İstanbul: Afa Yayınları.

Arsan, E. (2012) "Sivil İtaatsizlik Bağlamında Bir Araştırma: Gazeteci Gözüyle Sansür ve Otosansür" 13 Ekim 2018 tarihinde www.academia.edu/943533/Sivil _İtaatsizlik_Baglaminda_Turk_Basınında_Sansur_ve_Otosansur_2012_adresinden alındı.

Bildirici, F. (14 Ağustos 2016). "Özeleştiri zamanı". *Hürriyet*. 22.

Çamlıbel, C. (30 Eylül 2013). "ABD'de yandaş medya yok". *Hürriyet*. 5 Ekim 2018 tarihinde http://www.hurriyet.com.tr/gundem/abd-de-yandas-medya-yok-24816859 adresinden alındı.

Uğur, C. (24 Şubat 2016). "Yürü ya kulum denen 6 şirket". *Birgün*. 5.

CareerCast.com. (2017). The Worst Jobs of 2017. 4 Ekim 2018 tarihinde https://www.careercast.com/jobs-rated/worst-jobs-2017 adresinden alındı.

CareerCast.com. (2018). The Worst Jobs of 2018. 4 Ekim 2018 tarihinde https://www.careercast.com/jobs-rated/2018-worst-jobs?page=2 adresinden alındı.

CareerCast.com. (2019). The Worst Jobs of 2019. 7 Haziran 2019 tarihinde https://www.careercast.com/jobs-rated/worst-jobs-of-2019?page=2 adresinden alındı.

Dündar, C. (8 Ağustos 2014). "Böyle görev 40 yılda bir verilir". *Cumhuriyet*. 9. Edelman. (2018)

Trust Barometer Global Report. 5 Ekim 2018 tarihinde İstanbul, https://cms.edelman.com/sites/default/files/2018-01/2018%20Edelman%20Trust%20Barometer%20Global%20Report.pdf adresinden alındı.

Güreli, N. (1999). "Türkiye'de Medyanın Genel Durumu". *Türkiye'de ve Almanya'da Yerel Gazetecilik*, Konrad Adenauer Vakfı, 1999, Antalya.

"Havuz nasıl doldu". (8 Ağustos 2014) *Cumhuriyet*. 1.

"It's an Erdogan-eat-Dogan World Turkey's last big independent media firm is snapped up by a regime ally". (27 March 2018). *The Economist*. 4 Ekim 2018 2018 tarihinde https://www.economist.com/europe/2018/03/27/turkeys-last-big-independent-media-firm-is-snapped-up-by-a-regime-ally adresinden alındı.

Kadir Has Üniversitesi (2017), Türkiye Sosyal-Siyasal Eğilimler Araştırması Sonuçları, 29 Nisan 2018 tarihinde http://ctrs.khas.edu.tr/post/19/turkiye-sosyal-siyasal-egilimler-arastirmasi-2017-sonuclari adresinden alındı.

Kadir Has Üniversitesi (2018), Türkiye Sosyal-Siyasal Eğilimler Araştırması Sonuçları, 5 Mayıs 2019 tarihinde http://ctrs.khas.edu.tr/post/34/turkiye-sosyal-siyasal-egilimler-arastirmasi-2018-sonuclari adresinden alındı.

Karamuk, O. (28 Ağustos 2012). "Candaş Medya Irkçılık Yapıyor". *Sabah*.

4 Ekim 2018 tarihinde https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2012/08/28/candas-medya-irkcilik-yapiyor adresinden alındı.

Kongar, E. (18 Ekim 2014). "Havuz Medyası". *Cumhuriyet*. 4 Ekim 2018 tarihinde http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/131689/Havuz_Medyasi.html#. adresinden alındı.

Reuters Institute. (2018). Digital News Report 2018. 11 Ekim 2018 tarihinde http://media.digitalnewsreport.org/wp-content/uploads/2018/06/digital-news-report-2018.pdf?x89475 adresinden alındı.

"Sınır Tanımayan Gazeteciler: Türkiye basın özgürlüğünde 180 ülkede 157'nciliğe geriledi". (25 Nisan 2018). BBC.com. 13 Ekim 2018 tarihinde www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-43896421 adresinden alındı.

Tılıç, L. D. (1998). *Utanıyorum Ama Gazeteciyim*. İstanbul: İletişim Yayınları.

_____ (Der.). (2003). *Türkiye'de Gazetecilik Eleştirel Bir Yaklaşım*. Ankara: ÇGD Yayınları.

"TRT'de cemaat operasyonu". (10 Şubat 2014) *Sözcü*. 14 Ekim 2018 tarihinde http://www.sozcu.com.tr/2014/gunun-icinden/trtde-cemaat-operasyonu-2-455062/. adresinden alındı.

"TRT'de Cemaat tasfiyesi". (18 Ocak 2014) *Ulusal.* 14 Ekim 2018 tarihinde http://www.ulusal.com.tr/gundem/trtde-cemaat-tasfiyesi-h21179.html. adresinden alındı.

"TRT'de paralel temizlik sürüyor". (2014, 10 Temmuz) *Yeni Akit.* 14 Ekim 2018 tarihinde http://www.yeniakit.com.tr/haber/trtde-paralel-temizlik-suruyor-23560.html. adresinden alındı.

"Türkiye Basın Özgürlüğü Endeksi'nde 157. Sırada". (26 Nisan 2018) *Sözcü*. 13 Ekim 2018 tarihinde http://www.sozcu.com.tr/2018/dunya/turkiye-basin-ozgurlugu-endeksinde-157-sirada-2369853/ adresinden alındı.

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti (2016) Temmuz 2016 Raporu. 14 Ekim 2018 tarihinde http://www.tgc.org.tr/raporlar/basin-raporlari/1041-temmuz-2016-raporu.html adresinden alındı.

Uluslararası Şeffaflık Derneği. (2015). Cezasızlık ve Medya. 11 Ekim 2018 tarihinde http://www.seffaflik.org/wp-content/uploads/2015/03/Türkiye-Cezasızlık-Araştırması_Nihai-Rapor.pdf adresinden alındı.

Ünlüer, Ayhan Oğuz, "Medyada Etik Söylem ve Medya Etiğini Biçimleyen Temel Belirleyiciler Üzerine Bir Değerlendirme", *Küresel İletişim Dergisi*, sayı 2, Güz-2006, s. 8. 17 Ağustos 2017 tarihinde http://globalmedia-tr.emu.edu.tr/ adresinden alındı.

Yapar Gönenç, Aslı "İletişim Teknolojilerinin Medya Üzerindeki Etkileri", *1. International Symposium, Communication in the Millennium: A Dialogue Between Turkish and American Scholars*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:1440**,** İletişim Bilimleri Fakültesi Yayınları No: 50, Eskişehir, 2003, s. 445.

Yaylagül, L. (2013). *Kitle İletişim Kuramları: Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*. Ankara: Dipnot Yayınları.

Yeşil, M. (2014). "Gazeteciliğin Etik Kuralları, İhlaller Ve Olası Önlemler: Gazetecilerin Etik Algılaması, Görüş Ve Önerileri - Nitel Bir Araştırma". DOI: 10.7827/TurkishStudies.6146. Fakültesi Yayınları No: 50, Eskişehir, 2003, s. 445. 13 Ekim 2018 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/271011603_Gazetecilerin_Etik_Algilamasi_-_Nitel_Bir_Arastirma adresinden alınmıştır.

Ulakbilge
Sosyal Bilimler Dergisi

A STUDY IN THE CONTEXT OF SELF CRITICISM REGARDING THE RELIABILITY ISSUES OF RUNNING NEWS AND PRESS IN TURKEY

Nur Esra Atmaca

Abstract

The reliability that can be regarded as the fundamental problem of freedom of getting news is a current matter of criticism on the profession of journalism. Altough, the need for the news is not reduced, the loss of the prestige of the journalism profession is the common result of the countless studies done on it. The policy based publication policy of the institutions where the news is produced in the political power, advertiser and boss triangle is the only attitude that reflects the problem of reliance. In this manner, not only in Turkey, but also in the whole world, the fabricated produced news wheather it is lie, canard or distorted has always been a phenomenon taking the more attention of the readers/viewers. However, the general ranking tables pointing out Turkey's being the least confident country to it's media brings out the question of how the press employees evaluate this environment. In this study, the results of the major field studies for the press and the self criticism of the media environment which are recognised in the light of the common stake of these results have been revealed by a survey done with 61 press employees. So, while on one hand the press environment in Turkey was being reflected through the thoughts/eyes of the journalists, on the other hand, the reliability of cases related to the profession of journalism and the media and also the current study results have been studied in the light of the changes on press field.

Keywords: reliability, journalism, press employees, field study, polarization, conversion, Turkish press